

Apoloetikens återkomst

Kristen tro har varit ifrågasatt från första början. Jesus själv rövades ju ur vägen av sina kritiker. De menade att hans undervisning var felaktig och att han som person var ond.

Jesus som apologet

Innan avrättningen, under de tre åren i offentlighetens ljus, mötte Jesus ständigt frågor, invändningar och kritik. Och han viftade inte lättvindigt bort frågorna eller försökte undvika dem som våra dagars mediatränade politiker lärt sig att göra. En genomläsning av de fyra evangelierna visar istället hur central dialogen var för Jesus. Han var ständigt i samtal, diskussion och debatt! En sökning på www.bibeln.se visar att ordet "frågade" förekommer 144 gånger och ordet "svarade" 275 gånger i de fyra evangelierna (Bibel 2000).

Jesus mötte frågor av alla slag. Om vi följer Lukas evangelium ser vi att Jesus bland annat fick:

- kritiska frågor om livsstil: "Hur kan ni äta och dricka med syndare?"¹
- undersökande frågor angående sin person: "Är du den som ska komma eller ska vi vänta på någon annan?"²
- oärliga frågor som ställdes för att sätta honom på prov: "Vad ska jag göra för att vinna evigt liv?"³
- nyfikna teologiska frågor: "Är det bara några få som blir räddade?"⁴
- frälsningshistoriska frågor om Guds tidtabell: "Tillfrågad av fariseerna om när Guds rike skulle komma ..."⁵

Hur hanterade Jesus detta? Han gick i dialog med dem som frågade. Han bemötte kritiken. Han gav svar. Lukas säger att Jesus "ansattes hårt" och att de "ställde många besvärliga frågor".⁶ Men han påpekar också att de "lyckades inte få fast honom för något som han sade när folket hörde på, och de häpnade över hans svar och teg".⁷ Eller med de skriftlärdas ord till Jesus efter en utmanande diskussion kring frågan om de döda kommer att uppstå: "Mästare, det var bra svarat".⁸

Evangelierna ger oss många exempel på hur Jesus använder förnuft

1. Luk 4:30
2. Luk 7:19
3. Luk 10:25
4. Luk 13:23

5. Luk 17:20
6. Luk 11:53
7. Luk 20:26
8. Luk 20:39-40

och logik när han försvarade sitt budskap. Ta frågan om vems ärende han gick: Guds eller djävulens? Jesu förmåga att bota sjuka och befria människor från det ondas inflytande var odiskutabelt i hans samtid; de såg med egna ögon vad som hände. För kritiker var det lönlöst att ifrågasätta verkligheten i dessa skeenden. Istället reste de frågan om varifrån Jesus fick sin makt: "Det måste vara med demonernas furste Beelsebul som den mannen driver ut demonerna."

Jesu respons är illustrativ. Han ställer två motfrågor, som båda undergräver deras påstående. För det första frågar han efter det meningsfulla i att tänka sig att den onda makten ger sig på sig själv: "... om Satan driver ut Satan splittras han. Hur skall hans rike då kunna bestå?" För det andra vänder han kritikernas fråga mot dem själva. Också de försöker befria besatta människor och därmed blir deras anklagelse en bumerang: "Om jag driver ut demonerna med Beelsebul, med vems hjälp driver då era anhängare ut dem?"⁹

Paulus som apologet

Jesu öppna attityd präglade också Paulus. Under sina framgångsrika missionsresor till de stora städerna runt Medelhavet var han ständigt involverad i dialog och debatt. Han:

- "bevisade"¹⁰
- "disputerade"¹¹
- "visade ... att Messias måste lida och uppstå"¹²
- "försökte övertyga"¹³
- "sökte ... vinna dem för tron på Jesus"¹⁴

Paulus manipulerade inte sina åhörare, utan lämnade dem frihet att utifrån sina egna förutsättningar själva undersöka budskapet. Som det står om judarna i Beroia: De "forskade dagligen i skrifterna för att se om allt detta stämde".¹⁵

Inför anklagelsen att hans budskap visade att han var galen svarade han med att säga: "Jag talar sanna och förnuftiga ord."¹⁶ John Stott skriver i sin kommentar till Apostlagärningarna:

Detta språkbruk visar att Paulus presentation av evangeliet var seriös, välargumenterad och övertygande. Eftersom han trodde

9. Matt 12:22-27

10. Apg 9:22

11. Apg 9:29

12. Apg 17:2-4

13. Apg 18:4

14. Apg 28:23-24

15. Apg 17:11

16. Apg 26:25

att evangeliet var sant var han inte rädd att vända sig till sina åhörars förstånd. Hans sätt att proklamera sitt budskap var inte ett enkelt "ta emot eller förkasta det"; istället använde han argument som understödde och tydliggjorde hans påstående. Han försökte övertyga för att omvända och, som Lukas tydligt påpekar, blev också många övertygade.¹⁷

Vi finner alltså hos både Jesus och Paulus en konsekvent apologetisk förmedling av evangeliet: de förklarade och försvarade det budskap de proklamerade.

Den tidiga kyrkans apologeter

Motståndet mot kristen tro växte i samma takt som den kristna församlingen växte. Och den tidiga kyrkan utmanades från olika håll.

För det första *utmanades den kristna kyrkan av synagogan*. Många judar menade att en korsfäst Messias var en omöjlighet. Jesu förnedrande död på korset motbevisade varje messianskt anspråk från hans sida.

För det andra *utmanades den kristna kyrkan av de romerska myndigheterna*. Till att börja med betraktade romarna den kristna tron som en del av den judiska religionen. I Apostlagärningarna menar till exempel den romerske ståthållaren Festus att den kristna tron handlar om "tvistefrågor i deras egen [judarnas] religion".¹⁸ Och romarna hade gett judarna religionsfrihet; de behövde inte tillbe kejsaren. Denna religionsfrihet gällde därmed också för de kristna. Men situationen förändrades snabbt genom att synagogan markerade att den kristna tron inte var en variant av judendomen utan en egen religion. Kyrkans första tre århundraden, fram till början av 300-talet då kristen tro först blev tillåten och sedan påbjuden, kom därför att präglas av mycket motstånd och förföljelse från de romerska myndigheterna.

För det tredje *utmanades den kristna kyrkan av den framväxande gnosticismen*. De använde sig gärna av både Jesus och apostlarna för att motivera en syn på Gud, människan och frälsningen som var radikalt annorlunda jämfört med vad den historiske personen Jesus stod för. En tidig form av historierevisionism, skulle man säga.

För det fjärde *utmanades den kristna kyrkan av den klassiska grekiska filosofin*. Som vi kan se i Apg 17 mötte Paulus filosofer i Aten som studerade Epikuros och Zenon. Kyrkofadern Tertullianus, född ca 160 e kr, är välkänd för den kontrast han såg mellan grekisk förnuftstro och judisk-kristen uppenbarelsetro, mellan Aten och Jerusalem:

17. Stott, John, *The Message of Acts* (IVP 1994), ss. 321-313.

18. Apg 25:19

Jag har ingen användning av en stoisk, platonisk eller aristotelisk kristendom. Efter Jesus har vi inte längre något behov av spekulaton...¹⁹

Utmaningarna kom alltså från olika håll och hade olika innehåll. Den kristna tron ifrågasattes teologiskt, politiskt, historiskt och moraliskt.

Vad var då kyrkans respons? Geoffrey Bromiley, tidigare professor i kyrkohistoria vid Fullers teologiska seminarium, ger en intressant kommentar om urkyrkans respons i sin bok *Historical Theology*:

Det händer att dagens liberala teologer föreslår att eftersom evangeliet ändå var influerat av grekiskt tänkande så var gnosticismen en bland många giltiga former av tidig kristendom. Det var bara det att [gnosticismen] förlorade i striden emot de som var mindre frisinniga som den kom att kategoriseras som en villolära ... Pastorer och teologer under denna tidsepok – som mötte förvirring inom traditionen och uppbrott i gemenskaper – föreföll inte ha sett saken på detta vis. De såg en klyfta i liv och mission såväl som i lära. Som de förstod det skulle denna klyfta, om den inte täpptes igen, innebära slutet för evangeliet, kyrkan och tjänsten till världen. Därför löpte de in i klyftan som försvarare av tron.²⁰

Responserna var alltså apologetiska. Man förklarade och försvarade den kristna tron. Under 100-talet framträdde en grupp kristna författare som också uttryckligen kallades apologeter och som skrev försvarsskrifter för den kristna tron. De antog, liksom Jesus och Paulus, utmaningen från omgivningen och gick i dialog med kritik och missförstånd. Bland apologeterna fanns Aristides, Athenagoras, Minucius Felix, Justinus Martyren, Tatianos och Theofilos av Antiokia.

Majoriteten behöver inte argumentera

Från 300-talets början förändrades situationen. Förföljelserna upphörde och den kristna tron blev först tillåten och sedan påbjuden. En liten rörelse i Israel hade nu utvecklats till att bli den dominerande tron i romarriket! Och därmed minskade förstås behovet av apologetik, eftersom kristen tro nu blivit den naturliga utgångspunkten.

Det filosofiska och teologiska samtalet fortsatte förstås, men fokus under de kommande tusen åren kom allt mer att ligga på inomkristna frågeställningar om vad som är den rätta förståelsen av kristen tro. Apologetiken behövdes inte på samma sätt som tidigare. Visserligen fortsatte teologer att diskutera utmaningarna från t ex den klassiska grekiska

19. Tertullianus, *Prescriptions Against Heretics*, kap. 7. Hela Tertullianus text finns utlagd på http://www.tertullian.org/articles/greenslade_prae/greenslade_prae.htm

20. Geoffrey W. Bromiley, *Historical Theology: An Introduction* (T. & T. Clark, 1978), s 19.

filosofin, men diskussionen blev allt mer en inomkyrklig diskussion.

Så småningom började dock den kristna trons självklarhet att ifrågasättas. En gradvis process från renässansen till upplysningen förändrade radikalt tankeklimatet i Europa. Kritiken mot den kristna tron som sådan – inte bara mot en viss tolkning av den – tog fart igen. Tanken på under och uppenbarelse avvisades, argumenten för Guds existens underkändes och evangeliernas historicitet förnekades. I den kristna gudstrons ställe sattes först deismen och sedan naturalismen.

Kyrkans katastrofala respons

Vad var kyrkans respons i detta nya läge? När det gäller den protestantiska kyrkan – som sedan reformationen dominerat vår del av världen – är två huvudriktningar tydliga:

För det första *den liberala teologin*, som valde att instämma i kritiken av kristendomen och därför göra om tron så att den kan samspela med naturalismen. Detta skedde ofta under namn av apologetik; att anpassa kristen tro sågs som det bästa sättet att försvara den. Den tyske teologen Friedrich Schleiermacher, som levde 1768-1834, är ett av de tydligaste exemplen. Han önskade ge en respons på den kristendomskritiska filosofin från David Hume (1711-76) och Immanuel Kant (1724-1802) och gå i dialog med dem som i hans samtid föraktade den kristna tron. Hans ärende var alltså apologetiskt. Problemet är att han valde att inte försvara den kristna tron; han förändrade den istället! Därmed är han inte en apologet i nytestamentlig mening. Detsamma kan sägas om flera av 1900-talets mest inflytelserika liberala teologer, som till exempel Rudolf Bultmann. Han önskade kommunicera kristen tro till samtiden, men accepterade den naturalistiska världsbilden och tvingades därför i grunden göra om innehållet i kristen tro.

Kvar blev en kristendom utan transcendens, utan helighet och utan egentliga sanningsanspråk. Kvar blev en kristen tro utan livskraft.

Den tyske teologen Wolfhart Pannenberg skriver utmanande om detta:

Sekulariseringens största framgång ligger trots allt i dess överallt spridda demoralisering hos kyrkoarbetare och teologer som borde proklamera och tolka evangeliets sanning. Istället vilseleder de sig själva att de uppnår det målet genom att anpassa den kristna tron och livet till sekulariseringens krav. Jag är övertygad om att det situationen kräver är just motsatsen till en sådan okritisk anpassning. Ju mer framgång sekulariseringen får desto mer angeläget är det att den kristna tron och livet ses i kontrast till den sekulari-

serade kulturen. Det som behövs är en stark bekräftelse av de centrala trosartiklarna i kristedomen emot sekulariseringens ande...²¹

För det andra *den pietistiska teologin*, som istället valde att ignorerade kritiken och lägga fokus på den personliga erfarenheten. Här blev tron ett skyddat rum, oåtkomligt för tänkande och argument. Även om det bibliska innehållet troget förkunnades, motiverades det sällan och relaterades inte till upplysningsfilosofins frågeställningar.

I båda fallen – liberalism och pietism – placerades biblisk apologetik i malpåse. Den protestantiska kyrkan lämnade på det sättet intellektuell "walk over" när den utmanades av naturalismen. Två hundra år efter upplysningen har också den kristna tron drastiskt marginaliserats i västerlandet. Varför? Bland annat därför att kyrkan inte tagit det apologetiska uppdraget på samma allvar som Jesus, Paulus och de första århundradens apologeter gjorde.

Apologetik i en postmodern tid

Men är det meningsfullt för oss nu, i början av det tredje årtusendet efter Kristus, att återuppliva apologetiken? Innebär inte övergången från det moderna till det postmoderna att det tankemässiga försvaret av kristen tro definitivt spelat ut sin roll? I en tid som ser ut att värdesätta känsla mer än tanke, det subjektiva mer än det objektiva, det personliga mer än det abstrakta har väl apologetik ingen funktion längre?

Min tes är den motsatta: Behovet av apologetik är idag större än någonsin. Det finns flera argument som jag menar styrker den tesen.

För det första innebär vår nuvarande situation att *den kristna kyrkan är dubbelt utmanad* – av både det moderna och postmoderna perspektivet – och därför har ett dubbelt behov av att motivera och försvara innehållet i den kristna tron. Det moderna projektet ifrågasätter den kristna trons innehåll, medan det postmoderna perspektivet ifrågasätter själva möjligheten att nå fram till sanning. Båda invändningarna måste ges en kristen respons. Apologetikens roll har därför inte blivit mindre, utan större.

För det andra måste vi göra *rätt analys av det postmoderna*. Det är en sak att göra uppror mot auktoriteter; det är en annan sak att växa upp utan några. Den postmoderna filosofi, som gradvis växte fram under 1980-talet, sysslar med kritik av andras idéer men har få egna svar att ge på

21. Wolfgang, 'Christianity and the West: Ambiguous Past, Uncertain Future', i *First Things*, 48 (December 1994), ss. 18-23

tillvarons grundfrågor. När allt är dekonstruerat och slaget i ruiner, vad händer då?

Det postmoderna tänkandet ifrågasätter fasta värden, absoluta sanningar och kritiserar tanken på objektivitet. Istället är allt relationellt och beroende av kontext. Språkets möjlighet att beskriva en av oss oberoende verklighet betvivlas. Men denna radikala skepticism gentemot sanning och språk slutar i förtvivlan och meningslöshet om man tar den på allvar. Ernest Hemingways bön i novellen *A Clean, Well-Lighted Place* kan illustrera vad jag menar. Han gör där en tragisk parodi på bönen Fader Vår, utifrån det spanska ordet "nada", som betyder tomhet, intighet:

Our nada who art in nada, nada be thy name, thy kingdom nada,
thy will be nada in nada as it is in nada...

Det postmoderna perspektivet har ingen inneboende kraft att bestå, eftersom det bryter ner och inte ger hopp. En människa som växer upp bakom skyddande murar, som begränsar och stänger inne, har förstås ett inneboende behov av att få riva murarna och få vidga sina perspektiv. Men den människa som växt upp på den ändlösa stäppen, som saknar landmärken och orienteringspunkter kommer förstås att uppleva det motsatta behovet: att få perspektiv.

Postmodernismen fick sin energi från kritiken av det moderna, som begränsade och förminskade människan. Men efterhand som människor nu växer upp i en, åtminstone på vissa områden, postmodern kultur, kommer också frågan om vägledning och perspektiv tillbaka.

Os Guinness skriver:

Vi måste komma ihåg att genom historien har värderingen av sanning generellt segrat över skepticisms advokater. Trots att sanning och skepticism alltid har befunnit sig i ett spänningsförhållande är dagens värdering av skepticism över sanning inte den normala situationen. Vi må tillitsfullt förvänta att värderingen av sanning kommer att segra igen.²²

Det finns intressanta tecken på att detta redan håller på att ske. I en intervjubok med fem unga svenska filosofer säger Åsa Wikforss: "Man kan inte vara skeptiker när det gäller sanning utan bara när det gäller delar av vår kunskap. Vi har sanningsbegreppet i oss vare sig vi vill eller inte."²³

En recensent av boken skrev: "Efter decennier av dekonstruktiv eklut har tvivlet drabbat tvivlet, och intresset för sanning, rättvisa, språk och

22. Guinness, Os, *Time for Truth* (Baker Books, 2002)

23. Nyhaga, Michael, *Man kan inte vara skeptiker när det gäller sanning: fem svenska filosofer* (Symposion, 2004)

verklighet är åter skönjbart.”²⁴

För det tredje har *samtalet om Gud öppnats upp på ett högst oväntat sätt*. Det gäller både inom filosofin och naturvetenskapen. Inom filosofin har de senaste decennierna inneburit stora förändringar. Ett växande antal akademiska filosofer argumenterar idag *för* Guds existens! Quentin Smith, själv ateistisk filosof, skriver:

Det blev nästan över en natt 'akademiskt respekterat' att inom filosofin argumentera för teism. Detta gjorde filosofi till en gynnat ingång för de mest intelligenta och begåvade teisterna till akademien i dag. Gud är inte 'död' i akademien. Han kom tillbaka i slutet på 1960-talet och är nu livs levande i hans mest otippade akademiska fäste – de filosofiska institutionerna.²⁵

Inom naturvetenskapen har Big Bang-teorin på ett liknande sätt gett näring åt ett förnyat samtal om Gud. Ateismens klassiska hållning är ju att betrakta universum som evigt. Men om universum inte är evigt, utan har blivit till, öppnar det upp gudsfrågan på ett mycket intressant sätt.

Apologetikens återkomst

I USA pågår sedan många år tillbaka ett apologetiskt uppvaknande bland kristna. I artikeln 'The Rebirth of Apologetics' skriver kardinal Avery Dulles:

Över hela USA syns tecken på en väckelse för apologetiken. Evangelikala protestanter tar täten. Apologeter av Norman L. Geislers, William Lane Craigs och J.P. Morelands kaliber publicerar lärda verk i naturlig teologi och kristna bevis. Till skillnad från den äldre liberala protestantismen insisterar dessa evangelikaler på ortodoxi. De uppehåller förbehållslöst de grundläggande kristna lärorerna om treenigheten, inkarnationen, försoningen och Jesu kroppsliga uppståndelse. Och deras metod har framgång. De kyrkor som kombinerar ett intresse för ortodoxi och apologetik växer. Deras seminarier attraherar stora skaror av entusiastiska studenter. En liknande väckelse tar också plats i katolska kretsar, om än något långsammare.²⁶

Må Gud ge oss en liknande renässans för kristen apologetik i Sverige!

Stefan Gustavsson
stefan.gustavsson@credo.nu
Direktor, CredoAkademin

24. Larsson, Lisbeth, Dagens Nyheter, 25 november 2004

25. Smith, Quentin, 'The Metaphilosophy of Naturalism' i *Philo* 4/2, 2001.

26. Dulles, Avery Cardinal, 'The Rebirth of Apologetics' i *First Things*, 143 (May 2004), ss. 18-23